

УДК 82.01/09

## ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЧОВІЗМУ У ПОЕЗІЯХ У ПРОЗІ СТЕФАНА МАЛЛАРМЕ

Мойсюк К.М.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет  
імені Василя Стефаника»

Стаття присвячена актуальній літературознавчій темі проявів «предметності» у творчому доробку С. Малларме. Проаналізовано лексико-семантичні особливості речовизму у поезіях у прозі «Frisson d'hiver», «Rauvre enfant pale», «Un spectacle interrompu». Розглянуто шозизм як складову художнього світу поезії митця. У результаті дослідження з'ясовано, що уречевленість у поезіях у прозі С. Малларме є ілюстрацією структурної багаторівневості, оскільки всі предмети та речі матеріальної дійсності, що наявні у художньому творі, представлені у тісному взаємозв'язку, у зіставленні з близькими за емоційно-психологічним значеннями або протилежними по своїй смисленній природі.

**Ключові слова:** річ, речовизм, синтез мистецтв, художній образ, французька література.

**Постановка проблеми.** Річ, предметний ряд, матеріальна сфера – це ті поняття, кризь які проявляється культурно-історична епоха, тезаурус національних літератур, персонажна поведінка тощо. Тому текстогенерувальна потенція речі, художня річ, предмет виступають як одиниця організації цілості, є мовою культури, засобом, прийомом, якими послуговується письменник.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** На сучасному етапі семіотика речі у художніх текстах дедалі частіше стає предметом дослідження сучасних та зарубіжних науковців (С. Аверінцев, В. Бауер, Н. Городнюк, С. Фаріно, А. Чудаков, О. Щедракова та ін.). Неповторне обличчя поетичних та прозових творів Франції впродовж кінця XIX – початку XX століття зумовлене зосередженням уваги на художній предметності, що є мікрокосмічною ознакою внутрішнього світу людини. Однак, поезії в прозі Стефана Малларме ще не досліджувались з позицій мікросвіту речі, тому в роботі акцентовано увагу на різних аспектах художнього речовизму, його функціях та взаємозв'язках з іншими складовими творів французького письменника.

Художня творчість Стефана Малларме розвивається навколо важливого тогочасного духовного конфлікту людського суспільства з навколишнім світом, що був характерний для другої половини XIX століття. Незважаючи на те, що чіткого прослідковування теми конфлікту кризь поетичні твори французького представника європейської літератури шозизму, за допомогою лексико-семантичного аналізу творів можемо стверджувати, що конфлікт все-таки займає значне місце у творчості Стефана Малларме [5, с. 34]. **Метою статті** є аналіз художньої предметності як засобу, прийому, якими послуговується письменник.

**Виклад основного матеріалу.** Літературні візії межі XIX–XX ст. характеризуються зняттям певних обмежень щодо індивідуальності мислення, свідомості, мовних аспектів, естетичних засад. Перенесення кута зору на внутрішній світ людини, відтворення її духовного й психологічного світу сприяє активізації поетичного дискурсу, ліризації прози. Звернення до сфери «інтерсуб'єктивного» сприяло особливій популярності малих жанрових форм (оповідання, новели, нариси, есе), серед яких поезія в прозі й досі за-

лишається малодослідженим явищем літератури кінця XIX – поч. XX ст. [1, с. 91]. Особливої популярності жанр зажив у французьких поетів кінця XIX – поч. XX ст.: Т. де Банвіля, П. Верлена, Ш. Кро, С. Малларме, А. Рембо, Лотремона (Ізидора Дюкасса). Характеристика жанрової структури поезії в прозі, суб'єктивізація художнього дискурсу, наближення до суміжних видів мистецтва стали суголосними естетичним поглядам модернізму. Вивільнення модусу поетичного з-під канонів метру та ритму в творах сформувало виняткову модель ліричності, орієнтовану на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами [1, с. 91].

Стефан Малларме зазначав, що «споглядання предметів, образ, виплеканий мареннями, які вони навіюють, – ось що таке справжній спів» [цит. за: 2, с. 229], а «поезія є те, що дозволяє висловити – з допомогою людської мови, яка здобула свій первісний ритм, – прихований зміст розмаїтого буття: тим самим вона дарує нашому тлінному життю справжній сенс, і тому Ідеал будь-якої духовної діяльності полягає саме в цьому» [цит. за: 2, с. 229]. Для Малларме однаково придатні будь-які предмети – буфет, фіранка, ліжко, віяло тощо, бо в будь-якому випадку вони однаковою мірою повинні підпорядковуватись процесу «розпредмечення» впродовж створення поезії. У момент їх наближення один до одного вони починають значним чином втрачати свою чуттєву конкретність, ніби танути та вичерпуватись. Таким чином, можемо говорити про те, що поет ніби, провокує випаровування представлених предметів, що призводить до трансформації їхніх чистих понять в абстрактну, абсолютно ідеальну конструкцію Всесвіту, де міститься його Необхідність, або Краса. У цілому, «шозизм» для французького автора полягає не лише у бажанні передавати внутрішні людські переживання та бачення навколишньої дійсності за допомогою різноманітних предметів, що оточують як і персонажів, так і реципієнтів художнього твору у повсякденному житті та сучасному суспільстві, але також у створенні враження реалістичності представлених картин. Використовуючи предмети та матеріальні речі з навколишньої дійсності людини, С. Малларме створює реалістичні картини з повсякденного життя читачів. Це дозволяє

йому на підсвідомому рівні встановити міцний зв'язок та особливо продуктивну емоційно-психологічну взаємодію персонажів художнього твору з його реципієнтами.

Саме з цієї причини можемо стверджувати, що речі та предмети у поетичних творах у прозі Стефана Малларме відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки є вказівниками, за допомогою яких читачі можуть легко та на підсвідомому рівні слідувати від початку до завершення запропонованої автором історії, залишаючись впевненими у правильному сприйнятті тієї інформації, яка доноситься поетом за допомогою використаних найменувань речей та предметів з навколишньої дійсності.

Наприклад, у художньому творі «Frison d'hiver» автор звертається до цілої низки таких речей, як «ses fleurs», «les longues diligences», «les vitres», «ta glace de Venise», «une froide fontaine», «un rivage de guivres»: «Cette pendule de Saxe, qui retarde et sonne treize heures parmi ses fleurs et ses dieux, a qui a-t-elle été? Pense qu'elle est venue de Saxe par les longues diligences d'autrefois. Et ta glace de Venise, profonde comme une froide fontaine, en un rivage de guivres dédorées, qui s'y est miré? Ah! je suis sûr que plus d'une femme a baigné dans cette eau le péché de sa beauté; et peut-être verrais-je un fantôme nu si je regardais longtemps» [6]. Слід звернути особливу увагу доволі частому звертанню французького автора безпосередньо до слова «chose», таким чином, Стефан Малларме ніби підкреслює та акцентує увагу реципієнтів власного художнього твору у прозі до важливості та першорядному значенні речей своєї поезії у прозі, підштовхуючи їх до усвідомлення основної мети їх використання – передачі емоційно-сміслового навантаження та швидкоплинних почуттів і переживань, що виникають у кожної людини (залишаючись, здебільшого, мало або зовсім непоміченими).

Упадають у вічі елементи-речі, котрі слугують для автора своєрідними вказівниками емоційного та психологічного стану по відношенню до ситуації, яка відбувається, наприклад, «des toiles d'araignées», «des grandes croisées», «notre bahut», «son triste bois», «les rideaux amortis», «la tapisserie», «des fauteuils dénués de fard», «les anciennes gravures», «des murs»: «Je vois des toiles d'araignées au haut des grandes croisées. Notre bahut encore est très vieux: contemple comme ce feu rougit son triste bois; les rideaux amortis ont son âge, et la tapisserie des fauteuils dénués de fard, et les anciennes gravures des murs, et toutes nos vieilleries? Est-ce qu'il ne te semble pas, même, que les bengalis et l'oiseau bleu ont déteint avec le temps?» [6].

С. Малларме вважає, що митець має змогу проникнути в таємницю буття, відчути навіювання чистих, неясних речей, які здатні відтворювати ідеальні образи. Адже в поезії важливо «навіяти» образ за допомогою предметів. Вони викликають різні суперечливі трактування, і це вимагає від читача надзвичайного напруження думки. Поет завжди підкреслював, що розуміння поезії – це важка правда, яка потребує від читача духовної концентрації та спеціальної підготовки.

Для С. Малларме важлива кожна матеріальна деталь, кожен предмет як свідчення певної цивілізації, певної культури (наприклад, журнальний

стілик, диван-ліжко, картини, сумки, фотографії, склянки, листівки, одяг тощо). Описана реальність тлумачиться як сукупність, нагромадження, надмірність, видавалось би, незначущих предметів, але які творять міфологію культурної доби, міфологію суспільства, в якій співіснують разом із персонажами та, відповідно, й реципієнтами художнього твору в їхньому повсякденному житті.

Один зі способів представлення світу речей у творчості Стефана Малларме – анадіпложіс, за допомогою якого авторові вдається наголошувати на нав'язливому характері існування та всеприсутності предметів. Насправді, це сприяє уповільненню, зупинці оповіді, розриву нарративної канви твору, як у наступному фрагменті поетичного твору у прозі письменника «Pauvre enfant pale»: «Pauvre enfant pâle, pourquoi crier a tue-tête dans la rue ta chanson aiguë et insolente, qui se perd parmi les chats, seigneurs des toits? car elle ne traversera pas les volets des premiers étages, derrière lesquels tu ignores de lourds rideaux de soie incarnadine» [7].

Використані письменником дескриптивні прийоми є насправді яскравими прикладами мистецької філософії «шозизму», що була введена новороманістами. Складається враження, що письменник створює незалежний світ речей, поперше, через перерахування, по-друге, антропоморфізацію неживих речей, або коли персонажі представляються читачеві через річ, по-третє, через їх візуалізацію за допомогою матеріально-технічних характеристик та опису ольфактивних відчуттів. Після прочитання творів Стефана Малларме у пам'яті виникають образи речей, деталі або «аксесуари», які відіграють важливу роль для передачі образу цивілізації та соціального стану персонажів його художніх творів. Застосування дескриптивних прийомів приводить до гібридизації традиційних класичних жанрів і створення нових форм. Сильова гра, яка стає чинником трансгресії класичних жанрових форм, змішує фікціональне й реальне, традиційне та новаторське.

Засобами відтворення пам'яті у його романах виступають предмети, що зберігають справжню історію: листи та листівки, вийняті з комода, поштові марки, замальовки на полях. Такі деталі виступають «стоп-кадрами» у невпинному хаотичному калейдоскопі за допомогою таких речей-вказівників, як «le monde», «les journaux», «une pauvre petite tête»: «Elle te dira adieu quand tu paieras pour moi, pour ceux qui valent moins que moi. Tu vins probablement au monde vers cela et tu jeûnes dès maintenant, nous te verrons dans les journaux. Oh! pauvre petite tête!» [7].

Письменник збагачує вже відоме в мистецтві того часу поняття «інтенціональності свідомості», зображаючи об'єкт інтенційно присутнім в акті усвідомлення реципієнтами художнього твору. Такі ознаки, як фрагментованість та незавершеність оповіді автора здатні демонструвати «феноменологічну редукацію» – незавершене судження-оцінку, пропонуючи натомість повну перцепцію читачами, що здійснюється на основі їхнього особистого досвіду, власних вражень та емоційно-психологічних переживань по відношенню до тих чи інших подій, які відбуваються в їхній реальності. Наприклад, у творі

«Un spectacle interrompu» з метою максимальної детальної передачі інформації своїм читачам Стефан Малларме звертається за допомогою до таких речей, як «*le petit théâtre*», «*l'exhibition*», «*sa féerie classique*», «*le billet double*», «*mon chapeau*», «*dans la salle vacante a mes côtés*». Стан навколишньої дійсності персонажів автор передає за допомогою таких речей, як: «*de pâleurs évanescentes de mousseline*», «*les piédestaux*», «*l'architecture de Bagdad*», «*des bras ouverts*», «*l'ours*», «*ces sylphides*», «*leur gardien*», «*un clown*», «*l'argent*», «*l'animal*», «*la foule*», «*la rampe*» [8].

Задля створення «пафосної», розкішної атмосфери впродовж художнього поетичного твору у прозі французький митець пропонує передати бажану інформацію своїм читачам за допомогою використання таких речей, як «*les tréteaux vase*», «*ce don*», «*des sites arctiques*», «*la poussière*», «*des cavernes*», «*le lieu absolu*», «*des drames*», «*l'emblème de sa situation*», «*la scène*», «*une chose élémentaire*» [8].

У цьому творі вибрано все те, що входить у сферу поетичних інтересів і відповідає завданням художнього освоєння світу, що сприяє розкриттю і вияву сутнісних сил і задовольняє потребу людини в естетичному переживанні, не дозволяючи їй обірвати свої зв'язки з природою. Саме з цієї точки зору можемо зазначити, що природа нам здається прекрасною, якщо вона, водночас, має вигляд мистецтва, а мистецтво може бути названим прекрасним тільки в тому випадку, коли ми усвідомлюємо, що це мистецтво, хоч воно й має для нас враження природи.

У цьому творі мистецтва особливо наочно і переконливо виявляється споконвічна єдність людини і природи, до якої вона часом звертається в найвідповідальніші моменти свого життя, аби порадіти разом з нею або вилити свою печаль.

**Висновки і пропозиції.** У результаті можемо констатувати, що уречевленість у поезіях у прозі Стефана Малларме є ілюстрацією структурної багаторівневості художнього твору. До такого висновку доходимо, оскільки усі використовувані французьким митцем предмети та речі матеріальної дійсності людини представлені у своєму тісному взаємозв'язку одне з одним, у зіставленні з іншими, паралельними за своїм емоційно-психологічним значенням або протилежними по своїй смисленевій природі.

У поетичній творчості С. Малларме конкретні речі представлені «сущими ідеями», що і є суттю процесу «розпредмечення» дійсності. Таким чином, автор індивідуально вирішує, яким буде ця «суща ідея», що залежить від місця предмету в світобудові. Речі набувають особливого значення, оскільки перетворюються у справжні вказівники настрою, емоційних та психологічних переживань героїв. Саме таким чином реципієнти мають можливість насправді переживати абсолютно усі події без виключення разом із автором та його персонажами. Якщо для інших літературних течій характерна присутність описів або перелічень емоцій та вражень, то шопизм відрізняється тим, що вони можуть бути відчуті лише за умови розуміння читачами асоціативних зв'язків, які існують між ними.

## Список літератури:

1. Бігун О. Генетична специфіка ліричності жанру поезії в прозі кінця XIX – початку XX ст. Компаративний аспект. Питання літературознавства. Чернівці: Рута, 2007. Вип. 74. С. 91-101.
2. Бігун О. Особливості типології жанру поезії в прозі кінця XIX – початку XX століття. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Київ: Акцент, 2007. Вип. 26. С. 228-237.
3. Зельдгейн-Деак Ж. «Стихотворения в прозе» И.С. Тургенева. К проблеме жанра. Русская литература. 1990. № 2. С. 188-194.
4. Свідер І.А. Речовий образ в художніх системах західноєвропейських романтиків: дис. ... канд. наук: 10.01.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2009. Веб-сайт. URL: <https://mydisser.com/en/avtoref/view/22513.htm>.
5. Терещенко М.Є. «Тремтіння вічного» в поезії Стефана Малларме: інтегроване заняття: література, живопис, музика. Зарубіжна література в школах України. 2008. № 1. С. 32-37.
6. Stéphane Mallarmé. Frisson d'hiver: веб-сайт. URL: <http://fdnet.perso.infonie.fr/oeuvres/frisson.htm>.
7. Stéphane Mallarmé. Pauvre enfant pale: веб-сайт. URL: <http://fdnet.perso.infonie.fr/oeuvres/pauvre.htm>.
8. Stéphane Mallarmé. Un spectacle interrompu: веб-сайт. URL: <http://fdnet.perso.infonie.fr/oeuvres/spectacle.htm>.

**Мойсюк К.М.**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

## ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЕЩИЗМА В СТИХОТВОРЕНИЯХ В ПРОЗЕ СТЕФАНА МАЛЛАРМЕ

### Аннотация

В статье проанализированы лексико-семантические особенности вещизма в поэзиях в прозе С. Малларме на примере произведений «Frisson d'hiver», «Pauvre enfant pale», «Un spectacle interrompu». Статья посвящена актуальной литературоведческой теме проявлений «предметности» в поэтических трудах С. Малларме. Рассмотрен шопизм как составляющая художественного мира поэзии автора. В результате исследования выяснено, что вещизм в стихотворениях в прозе С. Малларме определяется многоуровневой структурой, поскольку все предметы и вещи материальной действительности, представленные в художественном произведении, демонстрируют тесную взаимосвязь в сопоставлении с близкими по эмоционально-психологическому значению, либо с протоположными по смыслу.

**Ключевые слова:** вещь, вещизм, синтез искусств, художественный образ, французская литература.

**Moisiuk K.M.**

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

## **THE LEXICAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE FOCUSING ON OBJECTS IN THE PROSE POEM OF STEPHAN MALLARME**

### **Summary**

The article analyzes the lexical and semantic peculiarities of the focusing on objects in the prose poem of S. Mallarme on the example of his works «Frisson d'hiver», «Pauvre enfant pale», «Spectacle interrompu». It is devoted to the actual in literary studies theme of manifestations of «objectivity» in the poetic heritage of Stephan Mallarme. The article touches upon the issue of chosisme as a component of the artistic world of artist's poetry. It is proved that objectivity in S. Mallarme's poetry in prose is an illustration of structural multiple-level system as then all available objects and things of material world are presented in close relation, in comparison with similar of emotional and psychological or contradictory values.

**Keywords:** object, objectivity, synthesis of arts, artistic form, french literature.